

Ur *Arkiv* nr 86-87 (2002)

Jens Rydgren

Varför inte i Sverige? Om den radikala högerpopulismens relativa misslyckande

---

OBS: Denna artikel försöker förklara varför Sverige avviker från den västeuropeiska trenden när det gäller högerpopulistiska partier. Detta var också korrekt när artikeln skrevs, men det är inte längre giltigt efter Sverigedemokraternas parlamentariska genombrott vid riksdagsvalet 2010, då de fick 5,7 % av rösterna (och opinionsundersökningar pekar på att de har ännu större stöd idag). Detta förhindrar dock inte att artikeln fortfarande är läsvärd och ger en hel del insikter. – *Red*

Denna uppsats är en bearbetad, utökad och uppdaterad version av min artikel ”Radical right populism in Sweden: still a failure, but for how long?” som trycktes i *Scandinavian Political Studies*, 25 (I): 27–56.

Inledning

Under de senaste femton åren har en ny partifamilj vuxit fram i Västeuropa: den radikala högerpopulismen, företrädd av bland annat det franska Front National, det österrikiska FPÖ och Dansk Folkeparti. Dessa partier förenas av vissa doktrinära och retoriska kärnpunkter, främst etnisk nationalism (eller i vissa fall regionalism), främlingsfientlighet, en auktoritär syn på sociokulturella frågor (t.ex. familjepolitik och ”lag och ordning”) och en populistisk kritik av det politiska etablissemanget.

Forskningen om dessa partier var under många år i avsaknad av ett komparativt perspektiv. Man studerade ett parti i taget, utan att försöka teckna en mer heltäckande bild av fenomenet. Detta resulterade – i bästa fall – i bra empiriska beskrivningar av de enskilda partierna, deras historia och väljare, men erbjöd teoretiskt underutvecklade förklaringar till att partierna hade uppstått. Då man läser dessa fallstudier upptäcker man att de ofta motsäger varandra på just den punkten – det som i en fallstudie utmålas som en huvudförklaring till framväxten av radikala högerpopulistiska partier (RHP-partier) motsägs av andra fallstudier. Kort sagt, avsaknaden av ett komparativt perspektiv resulterade ofta i *ad hoc*-teoretiserande.

Situationen har dock förbättrats sedan mitten av 1990-talet. Betz och Kitschelt, bland andra, har publicerat mer sofistikerade komparativa studier.¹ Trots denna utveckling finns det fortfarande en tendens att ge för stor vikt åt så kallade positiva fall (länder där det har vuxit fram väljarmässigt lyckosamma RHP-partier), samtidigt som man i stor utsträckning har ignorerat de negativa fallen, de länder där RHP-partier inte har lyckats vinna väljarframgångar.² Ändå vet vi att negativa fall är lika viktiga som positiva fall i komparativa analyser.

Den här uppsatsen kommer att behandla Sverige som ett negativt fall. Sedan Ny demokrati, som

---

¹ H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*, London, 1994; H. Kitschelt, *The Radical Right in Western Europe. A Comparative Analysis*, Ann Arbor, 1995.

² Se emellertid U. Backes och C. Mudde, ”Germany: Extremism without successful parties”, *Parliamentary Affairs*, 53 (3): 457–468, 2000; R. Eatwell, ”Why has the extreme right failed in Britain?”, i P. Hainsworth (red.), *The Extreme Right in Europe and the USA*, London, 1992; R. Eatwell, ”The extreme Right and British exceptionalism: the primacy of politics”, i P. Hainsworth (red.), *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*, London, 2000; och C. Mudde och J. Van Holsteyn, ”The Netherlands: Explaining the Limited Success of the Extreme Right”, i P. Hainsworth, *The Politics of the Extreme Right*.

efter framgången i 1991 års riksdagsval föll sönder och försvann ur det politiska rampljuset 1994, har det inte funnits något väljarmässigt framgångsrikt RHP-parti i Sverige – även om sverigedemokraterna gick fram i årets riksdagsval till 1,4 procent av rösterna. Partiet lyckades även vinna över fyrtio mandat i olika kommunfullmäktige, främst i Skåne och övriga södra Sverige. Detta är emellertid inte särskilt imponerande ur ett samtida västeuropeiskt perspektiv, och man kan på goda grunder fortfarande se Sverige som ett negativt fall. Vad beror då denna avvikelse på? Varför avviker Sverige från den västeuropeiska trenden? Jag kommer att försöka besvara denna frågeställning genom att undersöka några av de faktorer som tidigare forskning har ansett vara viktiga förklaringar till uppkomsten av RHP-partier i andra länder. Saknas dessa faktorer i det svenska fallet, eller finns det andra faktorer som motverkar deras effekt? Genom att besvara den typen av frågor vill jag uppnå två syften. För det första vill jag närma mig en möjlig förklaring till att Sverige utgör ett undantag i det här fallet. För det andra möjliggör detta förfaringsätt att jag kritiskt kan bedöma de tidigare förklaringsarnas giltighet. Om samma förklaringsfaktorer också har varit uppfyllda i Sverige, är det i min mening berättigat att ställa frågan huruvida vi fortfarande kan betrakta dem som generellt giltiga.

Eftersom denna artikel behandlar en specifik partifamilj, och en tämligen ny sådan, är det av yttersta vikt att noggrant definiera denna familj – så att det är möjligt att få en bild av vilka partier som bör räknas dit. Detta är ännu viktigare med tanke på att det saknas enighet om vilken definition som bör användas.³ Man kan kortfattat sammanfatta min definition på följande sätt: RHP-partier är sociokulturellt auktoritära, anti-pluralistiska och populistiska partier som är orienterade mot en idealiserad bild av det förflutna. Deras ideologi baseras på föreställningen om ”den naturliga ordningen”, som anses vara hotad av ett flertal faktorer, av vilka invandring är den viktigaste. De ideologiska kärnpunkterna är etnisk nationalism (eller regionalism),⁴ främlingsfientlighet, ”lag och ordning” och populistisk kritik av ”den politiska klassen”. De är radikala, eller extrema, på grund av sin monistiska, eller anti-pluralistiska, grundinställning. De brister med andra ord i respekten för de pluralistiska grundvärderingarna, ibland kallade demokratiska värderingar. De är däremot inte uttalat motståndare till demokratin som idé, även om de hävdar att dagens demokrati – och ofta representativ demokrati i allmänhet – fungerar dåligt. De hävdar snarare att de är företrädare för den ”sanna” demokratin, och att det är det politiska etablissemanget som är odemokratiskt. Deras demokratisyn är dock populistisk. Liksom delvis den etniska nationalismen bygger populismen som ideologi på föreställningen om ett homogent folk som delar grundläggande värderingar, värderingar som dessutom ses som sunda och ”ursprungliga” så länge de inte grumlans och förvrängs av den ”depraverade politiska klassen”. I den radikala högerpopulismens fall baseras kriterierna för ”folket” på etnicitet: bara de som delar samma förflutna – ett förflutet som alltid är idealiserat – räknas dit. Interna konfliktlinjer och intressemotsättningar inom folket nedtonas av populistiska partier och rörelser.⁵ De är slutligen höger, främst när det gäller sociokulturella frågor, där de för fram auktoritära och partikularistiska svar på frågor som rör invandring, medborgarskap, lag och ordning, familjen, osv. När det gäller ekonomiska frågor är bilden mer oklar, och de förekommer betydande skillnader mellan de

³ C. Mudde, ”The war of words. Defining the extreme right party family”, *West European Politics*, 19 (2), 1996: 225–248.

⁴ Anthony Smith skiljer mellan två typer av nationalism: territoriell nationalism och etnisk nationalism. Medan territoriell nationalism utmärks av en syn på nationen som en rationell organisation, ser den etniska nationalismen den som en organisk, historisk och kulturell sammanslutning, som hålls ihop genom familjelika solidaritetsband. A. D. Smith, *National Identity*. London, 1991.

⁵ För en mer utförlig diskussion och beskrivning av populismen, se M. Canovan, *Populism*. London, 1981; G. Ionescu och E. Gellner (red.), *Populism. Its Meaning and National Characteristics*. London, 1969; P. Taggart, *Populism*. Buckingham, 2000.

olika radikala högerpopulistiska partierna. Generellt kan man dock säga att de har gått från en uttalad nyliberal hållning under 1980-talet mot en protektionistisk mittenposition under 1990-talet. Frihandeln har alltmer kommit att underordnas nationella intressen, och förespråkas bara så länge den inte hotar ”den nationella identiteten”. Man kan avslutningsvis säga att den etniska nationalismen är den viktigaste ideologiska kärnan för de radikala högerpopulistiska partierna, vilket medför att de är motståndare till allt som anses vara ett hot mot den unika ”nationella identiteten” eller ”nationalkarakteren”, oavsett om det rör sig om invandring och ”mångkulturalisering” eller politisk (EL) eller ekonomisk globalisering (multinationella företag). Invandringsfrågan, där de intar en mycket restriktiv hållning, har sedan 1980-talet varit den viktigaste frågan för dessa partier, och deras främlingsfientliga retorik har varit ett av de allra mest karakteristiska dragen.⁶

Jag vill med andra ord hävda att dagens RHP-partier är en blandning av högerextremism och traditionell populism.⁷ De delar sin starka etniska nationalism och främlingsfientlighet – liksom mer generellt sin anti-pluralism – med högerextrema partier och grupperingar, och har sin populism gemensamt med rena protestpartier.⁸

I och med att öppet anti-demokratiska högerextrema partier saknar förmågan att locka väljare som är kritiska till det politiska etablissemanget men ändå tror på demokratin som idé har de svårt att undfly politisk marginalisering.⁹ Rena protestpartier saknar å andra sidan ofta en ”positiv” dragningskraft, vilket vanligtvis gör dem kortlivade. Genom att kombinera dessa två komponenter kan emellertid RHP-partierna, under speciella omständigheter, attrahera ett betydande och ibland relativt bestående folkligt stöd.

Återstoden av denna artikel är uppdelad i tre huvudavsnitt. I det första kommer jag att identifiera och diskutera några av de faktorer som har presenterats av tidigare forskning som förklaringar till uppkomsten av väljarmässigt framgångsrika RHP-partier. Dessa kommer i det tredje avsnittet att diskuteras i anslutning till det svenska fallet, som innan dess har presenterats i avsnitt nummer två. Slutligen kommer jag att i den avslutande diskussionen föreslå ytterligare förklaringsfaktorer, som i min mening förtjänar större uppmärksamhet i forskningen kring RHP-partier. Frågan huruvida ett väljarmässigt framgångsrikt svenskt RHP-parti kan komma att växa fram inom en snar framtid kommer att diskuteras genom hela artikeln. Av störst relevans i detta sammanhang är frågan huruvida sverigedemokraterna kan komma att flytta fram sina positioner ytterligare.

Förklaringar till framväxten av radikalhögerpopulism

Detta avsnitt kommer att baseras på Betz och Kitschelts arbeten, som enligt min mening erbjuder de mest sammanhängande och teoretiskt utvecklade förklaringarna. De är dessutom komparativa.¹⁰

⁶ För en utförligare definition av den radikala högerpopulismen, se kapitel 1 i J. Rydgren, *The Populist Challenge. Political Protest and Ethno-Nationalist Mobilization in France*. New York och Oxford, 2003.

⁷ Proportionerna mellan dessa två komponenter kan dock skilja sig åt mellan olika RHP-partier. Jörg Haiders FPÖ är t.ex. mer populistiskt än Vlaams Blok. Jmf. Y. Mény och Y. Surel, *Par le peuple, pour le peuple. Le populisme et les démocraties*. Paris, 2000, s 257.

⁸ Jmf. M. Fennena, ”Some conceptual issues and problems in the comparison of anti-immigrant parties in Western Europe”, *Party Politics*, 3 (4): 473–492, s 486.

⁹ Jmf. A. Schedler, ”Anti-political-establishment parties”, *Party Politics*, 2 (3): 291–312.

¹⁰ Även andra har försökt att förklara till uppkomsten av RHP-partier ur ett komparativt perspektiv. Dessa artiklar återfinns inte sällan som introduktions- eller sammanfattningskapitel i antologier över fallstudier av enskilda länder. Se t.ex. H-G. Betz, ”Introduction”, i H-G. Betz, och S. Immerfall (red.) *The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. New York, 1998; K. von Beyme, ”Right-wing extremism in

Både Betz och Kitschelt menar att framväxten av RHP-partierna till stor del är en följd av övergången från en industriell till en postindustriell ekonomi. Denna övergång ses som en djupgående transformationsprocess som rör de socioekonomiska och sociokulturella strukturerna i de utvecklade västeuropeiska länderna.¹¹

Övergången från det industriella till det postindustriella samhället utmärks enligt Betz av upplösning, fragmentering och differentiering, som i sin tur är resultatet av individualisering. Enligt Betz påverkar den här typen av processer även kulturerna i de samtida västeuropeiska länderna. Etablerade miljöer, subkulturer och institutioner har på senare tid eroderat och i många fall försvunnit. Detta innebär enligt Betz att de faktorer som traditionellt skapat och vidmakthållit kollektiva identiteter har försvunnit, vilket har resulterat i att de mer varaktiga och stabila identiteterna har fått ge vika för ”ett flöde av kontextualiserade identiteter”.¹²

I en sådan situation har det kulturella kapitalet blivit allt viktigare. Flexibilitet och individuellt entreprenörskap har blivit viktiga egenskaper för människors förmåga att anpassa sig till de snabba förändringarna i de västeuropeiska samhällena. Enligt Betz kan man därför förmoda att de som besitter dessa egenskaper kommer att återfinnas bland det postindustriella samhällets ”vinnare”.¹³ Samhällsutvecklingens ”förlorare”, de som saknar förmågan att hantera den accelererande ekonomiska, sociala och kulturella moderniseringsprocessen och de som sitter fast i arbetslöshet, riskerar att falla ner i en ny underklass, där de med Betz ord kan finna sig vara ”överflödiga och utan nytta för samhället”.¹⁴

Denna situation kan skapa förutsättningar för framväxten av RHP-partier av tre olika anledningar. För det första kan många av postindustrialiseringsprocessens förlorare antas uppleva osäkerhet, frustration, oro, förbittring och kanske avundsjuka.¹⁵ Under vissa betingelser kan dessa känslotillstånd kanaliseras i ett ökat stöd för politiska idéer som betonar nödvändigheten av att återvända till ”de traditionella värdena”. För det andra har många blivit alltmer missnöjda och besvikna som en följd av de etablerade politiska partiernas reella eller upplevda oförmåga att hantera postindustrialiseringens baksidor. Detta missnöje kan skapa en god grund för missnöjespartier att vinna proteströster. För det tredje finns det indikationer på att fragmenteringen och individualiseringen, som följer i postindustrialiseringens spår, leder till minskad betydelse för traditionella politiska konfliktdimensioner, inte minst för den ekonomiska höger-vänsterdimensionen. Denna situation kan skapa ett ökat utrymme för partier som driver nya, alternativa frågor – t.ex. invandringsfrågan.¹⁶

---

post-war Europe”, i K. von Beyme (red.), *Right-Wing Extremism in Western Europe*. London, 1988; R. Eatwell, ”The rebirth of the ‘extreme right’ in Western Europe?”, *Parliamentary Affairs*, 53 (3): 407–425; P. Hainsworth, ”Introduction. The cutting edge: the extreme right in post-war Western Europe and the USA”, i P. Hainsworth (red.), *The Extreme Right in Europe and the USA*. London, 1992; P. Hainsworth, ”Introduction: the extreme right”, i P. Hainsworth (red.), *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*. London, 2000; L. Weinberg, ”Introduction”, i P. H. Merkl och L. Weinberg (red.), *Encounters with the Contemporary Radical Right*. San Francisco, 1993.

¹¹ H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*, s 26f. Även Ignazi och Inglehart presenterar liknande förklaringar. P. Ignazi, ”The silent counter-revolution. Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe”, *European Journal of Political Research*, 22: 3–34; P. Ignazi, ”The crisis of parties and the rise of new political parties”, *Party Politics*, 2 (4): 549–566; R. Inglehart, *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. New Jersey, 1997. Se även J. Rydgren, *The Populist Challenge*.

¹² H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*, s 29.

¹³ H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*, s 29f.

¹⁴ H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*, s 32.

¹⁵ H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*, s 33.

¹⁶ H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*, s 34 f. Se även J. Rydgren, *The Populist Challenge*.

Även Kitschelt utgår från övergången från industriell till postindustriell ekonomi, även om han till skillnad från Betz, som till största delen fokuserar på känslor, främst tar fasta på förändrade politiska preferenser. Kitschelts förklaringsmodell grundas på antagandet – som också får ett visst empiriskt stöd – att den senaste samhällsförändringen har resulterat i en ny fördelning av väljarnas preferenser. Enligt Kitschelt har det vuxit fram ett begränsat men väsentligt stöd för en kombination av etnocentriska, auktoritära och ekonomiskt nyliberala politiska budskap i de västeuropeiska länderna, och framförallt hos de sociala skikt som har märkt av försämrade livschanser.¹⁷ På grundval av detta menar Kitschelt att väljarstödet för RHP-partierna är starkare än genomsnittligt hos arbetare (främst metallarbetare), lägre tjänstemän och småborgerliga grupperingar som hantverkare och lågutbildade egenföretagare. Detta innebär att RHP-partierna måste presentera sig som både höger-aukautoritära och pro-kapitalistiska för att maximera sitt väljarstöd.¹⁸

Vid sidan av detta har enligt Kitschelt övergången från en industriell till en postindustriell ekonomi, med den polarisering mellan vinnare och förlorare och nedgång i etablerade former av politisk massorganisering som den har fört med sig, skapat en grogrund för social oro. Denna kan under vissa betingelser utnyttjas av främlingsfientliga politiska entreprenörer.¹⁹ Även främlingsfientlighet är därför enligt Kitschelt en delförklaring till framväxten av RHP-partierna.

Huruvida ett RHP-parti lyckas etablera sig beror emellertid även på partisystemets möjlighetsstruktur. För att lockas rösta på ett nytt politiskt parti, ett RHP-parti i det här fallet, måste väljarna först vara missnöjda med de traditionella höger- och vänsterpartierna.²⁰ Omfattningen av missnöjet med de etablerade partierna beror i sin tur på avståndet dem emellan i den politiska rymden: en konvergens mellan de etablerade partierna skapar en möjlighet för RHP-partierna. I en sådan situation ser många väljare ingen egentlig skillnad mellan de etablerade partierna, vilket gör dem mer mottagliga för RHP-partiernas populistiska budskap om den politiska klassens homogenitet.²¹

Man kan därmed säga att framväxten av RHP-partierna enligt Betz och Kitschelt beror på övergången från industrialism till postindustrialism, vilket implicerar att inget RHP-parti kan förväntas uppstå i samhällen som fortfarande utmärks av industrialism. Denna förändringsprocess har lett till

1. förändrade politiska preferenser för stora väljargrupper, dvs. ökad förekomst av högeraukautoritära preferenser, samt
2. ökad frustration, osäkerhet, missnöje och oro hos de väljare som har förlorat på samhällsförändringen.

Det senare implicerar att protestdimensionen har betydelse för framväxten av RHP-partier. Huruvida protestdimensionen aktiveras eller inte beror till stor del på graden av konvergens mellan de etablerade partierna. Slutligen anses främlingsfientlighet vara en bidragande om än inte tillräcklig orsak.

¹⁷ H. Kitschelt, *The Radical Right*, s 5.

¹⁸ Som många andra har noterat överdrev Kitschelt betydelsen av pro-kapitalistiska och nyliberala attityder. Under 1990-talet har allt fler RHP-partier rört sig i riktning mot en protektionistisk center- eller till och med vänsterposition på den ekonomiska skalan. Se t.ex. P. Perrineau, *Le Symptôme Le Pen. Radiographie des électeurs du Front National*. Paris, 1997 och J. Rydgren, *The Populist Challenge*.

¹⁹ H. Kitschelt, *The Radical Right*, s 273.

²⁰ H. Kitschelt, *The Radical Right*, s 14f.

²¹ H. Kitschelt, *The Radical Right*, s 16f.

Vid sidan av de förklaringsfaktorer som förts fram av Betz och Kitschelt har andra argumenterat för att framväxten av RHP-partierna kan förklaras av:

1. *En högerauktoritär reaktion.* Framväxten av RHP-partierna ses som en reaktion mot det ökade utrymmet för ekologiska partier och de nya vänsterpartierna, samt mot de frågor som dessa partier representerar. Enligt detta perspektiv mobiliserar RHP-partierna och de nya vänsterpartierna väljare på samma frågor, där de intar motsatta ståndpunkter.²²
2. *Den ekonomiska krisen och den höga arbetslösheten.* Denna situation antas ha lett till ökad frustration hos många väljare, en frustration som sedan har fått sitt utlopp i främlingsfientlighet och andra typer av högerauktoritära manifestationer.
3. *Valsystemets karaktär.* Ett proportionellt valsystem befrämjar framväxten av RHP-partier. Dessa har också större chans att få sitt första genombrott i politiska val av lite mindre betydelse, t.ex. lokalval eller val till Europaparlamentet.²³
4. *Erfarenhet av folkomröstningar som går tvärs emot etablerade partiskiljelinjer.* En sådan erfarenhet antas påskynda nedgången i andelen väljare med stark partiidentifikation, vilket i sin tur kan skapa ett ökat utrymme för nya partier.²⁴

Man kan därmed slå fast att framväxten av RHP-partier enligt forskningen på området möjliggörs av:

1. En postindustriell ekonomi.
2. Upplösning av etablerade identiteter, fragmentering av kulturen, samt multikulturalisering.
3. Framväxten, eller den ökade betydelsen av, en sociokulturell politisk konfliktdimension.
4. Omfattande politiskt missnöje.
5. Konvergens mellan de etablerade partierna.
6. Främlingsfientliga attityder hos väljarna.
7. Ekonomisk kris och arbetslöshet.
8. En reaktion mot framväxten av gröna partier och nya vänsterpartier och rörelser.
9. Ett proportionellt valsystem.
10. Erfarenheten av en folkomröstning som skär genom etablerade partiskiljelinjer.

Jag kommer nedan att hävda att ett flertal av dessa faktorer (alla utom 3 och 5) var uppfyllda i Sverige under andra halvan av 1990-talet, utan att något svenskt RHP-parti växte fram under denna tid. Faktorerna 3 och 5 var emellertid inte uppfyllda, eller bara uppfyllda till viss del. Innan jag övergår till att argumentera för dessa påståenden kommer jag att teckna en kort historik över den svenska radikalhögerpopulismen.

²² R. Karapin, "Radical-Right and Neo-Fascist Political Parties in Western Europe", *Comparative Politics* 30 (2): 213–232, 1998.

²³ Se t.ex. P. Ignazi "Un nouvel acteur politique", i N. Mayer och P. Perrineau (red.), *Le Front National à découvrir*. Paris, 1996, s 67.

²⁴ Jmf. J. G. Andersen och T. Bjørklund, "Structural changes and new cleavages: the Progress Parties in Denmark and Norway", *Acta Sociologica*, 33 (3): 195–217; J. G. Andersen och T. Bjørklund, "Radical Right-Wing Populism in Scandinavia: from tax revolt to neo-liberalism and xenophobia", i P. Hainsworth *The Politics of the Extreme Right*.

Den svenska radikalhögerpopulismen

Till skillnad från i Danmark och Norge, där populistiska partier växte fram under 1970-talet, saknade populistiska partier länge väljarframgångar i Sverige.²⁵ Trots att ett svenskt Framstegsparti bildades redan 1968 begränsades dess framgångar till något enstaka mandat i kommunfullmäktige.²⁶ Skånepartiet, ett populistiskt, separatistiskt parti, hade vissa regionala framgångar under 1980-talet men fick aldrig något nationellt genombrott.²⁷

Invandringskritiska, och även främlingsfientliga, strömningar manifesterades i Sjöbo 1987–1988, då den lokala ledaren för centerpartiet, Sven-Olle Olsson, initierade en lokal folkomröstning om huruvida kommunen skulle härbärgera politiska flyktingar. Folkomröstningen resulterade i en klar majoritet mot att hysa politiska flyktingar i Sjöbo. Resultatet av folkomröstningen, samt inte minst det sätt på vilken valkampanjen fördes, ådrog sig uppmärksamhet från nationella medier. Efter att ha blivit utesluten ur centerpartiet bildade Sven-Olle Olsson Sjöbopartiet, som var relativt framgångsrikt i lokalvalet 1988 och också ställde upp i riksdagsvalet samma år.²⁸

Ett svenskt RHP-parti med nationella framgångar uppstod emellertid inte förrän på nittioalet, då ny demokrati fick 6,7 procent av rösterna i 1991 års riksdagsval. Partiet bildades så sent som den 4 februari 1991, även om dess förhistoria går tillbaka till den 25 november 1990, då Bert Karlsson och Ian Wachtmeister publicerade en debattartikel på DN Debatt. Både Bert Karlsson och Ian Wachtmeister var sedan tidigare kända av den svenska allmänheten. Bert Karlsson var skivbolagsdirektör och ägde Skara Sommarland, och hade dessutom fått visst politiskt rykte genom sin kritik av matpriserna. Ian Wachtmeister var affärsman och knuten till den SAF-understödda tankesmedjan Den nya välfärden. Han hade också skrivit populära böcker i vilka han förlöjligade svenska politiker och den svenska byråkratin.²⁹

Ny demokrati var populistiskt både till stil och politiskt innehåll. Partiets valkampanj under 1991 påminde mer om ståuppkomik än om traditionella politiska kampanjmöten. Partiet valde dessutom ett leende ansikte som partisymbol och spelade in en egen kampanjsång.³⁰ Det politiska budskapet baserades på fyra teman: För det första att etablerade partier och politiker inte representerar ”folket”, i betydelsen ”vanliga människor”, för det andra att skattenivån borde sänkas kraftigt och delar av den offentliga sektorn privatiseras,³¹ för det tredje att invandringen borde begränsas, och för det fjärde att ”politik skall vara kul”.³²

²⁵ Se t.ex. J. G. Andersen och T. Bjørklund, ”Structural changes and new cleavages”; J. G. Andersen och T. Bjørklund, ”Radical Right-Wing Populism in Scandinavia”; B. Fryklund och T. Peterson, *Populism och missnöjespartier i Norden. Studier i småborgerlig klassaktivitet*. Lund, 1981; A. Widfeldt, ”Scandinavia: mixed success for the populist Right”, *Parliamentary Affairs*, 53 (3): 468–500.

²⁶ A.-L. Lodenius och S. Larsson, *Extremhögern*. Stockholm, 1994, s 57–76.

²⁷ T. Peterson, M. Stigendal och B. Fryklund, *Skånepartiet. Om folkligt missnöje i Malmö*. Lund, 1988.

²⁸ B. Fryklund och T. Peterson, *’Vi mot dom’. Det dubbla främlingskapet i Sjöbo*. Lund, 1989; A. Widfeldt, ”Scandinavia”.

²⁹ P. Taggart, *The New Populism and New Politics. New Protest Parties in Sweden in a Comparative Perspective*. London, 1996; D. Westlind, *The Politics of Popular Identity. Understanding Recent Populist Movements in Sweden and the United States*. Lund, 1996.

³⁰ P. Taggart, *The New Populism*.

³¹ För att vara mer specifik kritiserade ny demokrati den svenska flyktings- och invandringspolitiken. Partiet knöt även invandring till kriminalitet (se A. Widfeldt, ”Scandinavia”). Även om det fanns klara tecken på främlingsfientliga övertoner redan i 1991 års valkampanj, blev denna radikaliserad under 1992 och 1993 års sommarkampanjer, då Vivianne Franzén bland annat uttryckte sin rädsla för att svenska barn skulle tvingas vända sig mot Mecka. Se J. Rydgren, ”Ny demokratis uppgång och fall”, Magisteruppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, 1995. Detta tema inkluderade även en stark tonvikt på ”lag och ordning”.

³² J. Rydgren, ”Ny demokratis uppgång och fall”; P. Taggart, *The New Populism*, s 7; D. Westlind, *The Politics of*

Ny demokrati försvann emellertid nästan lika snabbt som det hade vuxit fram. När Ian Wachtmeister hade avgått som partiledare – på grund av interna splittringar – accentuerades partiets nedgång i opinionsundersökningarna. Denna nedgång hade dock börjat redan 1992. I 1994 års riksdagsval fick ny demokrati endast 1,2 procent av rösterna, och har sedan dess praktiskt taget försvunnit.

Dagens ledande svenska RHP-parti är i stället sverigedemokraterna. De lyckades flytta fram sina positioner i årets riksdagsval, från 0,5 till 1,4 procent av rösterna. Partiet lyckades även vinna över fyrtio mandat i olika kommunfullmäktige, särskilt i Skåne och övriga södra Sverige (de tog bland annat mandat i Malmö och Helsingborg). Orsakerna till att partiet gick framåt kommer inte att diskuteras djupare i denna studie. Mycket tyder emellertid på att deras framryckning i lokalvalen till stor del kan förklaras av valsamverkan med Skånes väl och liknande lokalt och regionalt förankrade småpartier. Värningen av före detta moderaten Sten Andersson spelade troligen också in. Likaså kan en del av ökningen i riksdagsvalet troligen förklaras med väljarströmningar inom gruppen ”övriga partier”, dvs. att väljare som i 1998 års riksdagsval röstade på Ian Wachtmeisters Det nya partiet röstade på sverigedemokraterna 2002.³³ Slutligen torde även den ökade mediala belysningen ha spelat en viss roll.

Sverigedemokraterna bildades 1988 som en direkt efterträdare till Sverigepartiet, som i sin tur hade bildats 1986 efter en hopslagning av det svenska framstegspartiet och Bevara Sverige svenskt.³⁴ Sverigedemokraterna har haft kontakter med RHP-partier i andra europeiska länder, som t.ex. det franska Front National och det tyska Republikaner,³⁵ och har liksom andra RHP-partier arbetat intensivt med att skapa en respektabel fasad och presentera sig själva som förespråkare för den ”sanna demokratin”.³⁶ Det finns dock starka indikationer på att partiet inte har lyckats fullt ut med denna strategi. Sverigedemokraternas obskyra förhistoria finns fortfarande i färskt minne för många, och journalister har vid upprepade tillfällen påmint allmänheten om att ett flertal partimedlemmar är eller har varit förknippade med rasistiska och ibland nazistiska organisationer.³⁷ Mycket av partiarbetet det senaste året har dock varit inriktat på detta arbete. Partiet har reviderat punkter i sitt partiprogram, och tidigare radikala förslag har tonats ned.³⁸ Under sommaren 2001 splittrades också sverigedemokraterna, då en mindre grupp av de mest uttalade extremisterna lämnade partiet och bildade nationaldemokraterna. Även denna händelse kan komma att underlätta sverigedemokraternas försök att skapa en respektabel fasad.

Ur ett västeuropeiskt perspektiv har de svenska RHP-partierna alltså varit mer eller mindre misslyckade, om man ser till deras väljarstöd. Bortsett från ny demokrati, som hade några få framgångsrika år men försvann ur rampljuset 1994, har dessa partier endast lyckas vinna ett ytterst marginellt väljarstöd i riksdagsvalen. Jag skall i de följande avsnitten försöka finna en förklaring till detta relativa misslyckande. Genom detta hoppas jag även att kunna kritiskt diskutera den universella giltigheten av de förklaringsfaktorer till uppkomsten av framgångsrika RHP-partier som

Popular Identity, s 133; A. Widfeldt, ”Scandinavia”. Detta tema inkluderade även liberaliseringen av alkohollagarna.

³³ I brist på data får detta dock ses som hypotes, om än en plausibel sådan. Även nationaldemokraterna lyckades vinna ett fåtal mandat i kommunfullmäktige (Haninge och Södertälje). I riksdagsvalet röstade dock bara någon promille (4 122 personer) på partiet. Ny demokrati fick endast 106 röster i 2002 års riksdagsval.

³⁴ A-L. Lodenius och S. Larsson, *Extremhögern*, s 13–56; A-L. Lodenius och P. Wikström, *Vit makt och blågula drömmar. Rasism och nazism i dagens Sverige*. Stockholm, 1997, s 124.

³⁵ S. Larsson, ”Suède”, i J-Y. Camus (red.), *Les extrémismes en Europe: état des lieux en 1998*. Paris, 1997; A-L. Lodenius och S. Larsson, *Extremhögern*, s 13–56.

³⁶ Se A. Widfeldt, ”Scandinavia”.

³⁷ Ibid. Jmf. S. Larsson och M. Ekman, *Sverigedemokraterna. Den nationella rörelsen*, Stockholm, 2001.

³⁸ En hel del av de artiklar och notiser som publiceras i partiorganet SD-kuriren är dock fortfarande mer explicit formulerade.

tidigare forskning har presenterat.

Ekonomisk kris

Låt oss inledningsvis behandla de ekonomiska faktorer som tidigare forskning utmålade som förklaringar till framväxten av RHP-partier. För det första råder det inget tvivel om att även den svenska ekonomin under de senaste decennierna rört sig från industrialism mot postindustrialism. Som vi ser i Tabell 1 har serviceproduktionen ökat kraftigt på bekostnad av varuproduktionen. Detta är en viktig indikator på postindustrialisering, vilket enligt bland annat Betz och Kitschelt är en nödvändig förutsättning för framväxten av RHP-partier.³⁹

TABELL 1. Anställning efter sektor, 1973–1995

	Jordbruk 1973	Industri 1983	Service 1995
Österrike	16	10	7*
Belgien	4	3	3**
Danmark	10	7	5*
Finland	17	13	8
Frankrike	11	8	5
Tyskland	7	5	3
Italien	18	12	7*
Holland	6	5	4*
Sverige	7	5	3
England	3	3	2

Källa OECD, *Employment Outlook*. Paris, 1996, s 191.

* Uppgiften är från 1994.

** Uppgiften är från 1990.

För det andra drabbades Sverige under 1990-talet av en ekonomisk kris som var minst lika djup och omfattande som i andra västeuropeiska länder. En subjektiv indikator på detta förhållande är att andelen väljare som mellan 1990 och 1997 uppgav att ”ekonomin har försämrats” var betydligt större än den andel av väljarkåren som uppgav att den hade förbättrats. Detta gällde både svenskarnas uppfattning av den nationella ekonomins utveckling, och – vilket är minst lika viktigt i det här sammanhanget – deras personliga ekonomiska situation.⁴⁰ Andelen av väljarna som uppgav att deras personliga ekonomiska situation hade försämrats ökade från 25 procent 1991 till 37 procent 1994. Den sjönk emellertid tillbaka till 16 procent 1998.⁴¹

Under 1990-talet upplevde alltså en betydande del av de svenska väljarna att deras ekonomiska situation försämrades, vilket implicerar att det även i Sverige fanns en situation som brukar karakteriseras som en grogrund för framväxten av RHP-partier. Denna situation var dock som mest akut under början och mitten av 1990-talet, för att förbättras mot slutet av decenniet.⁴²

³⁹ I den här artikeln menas med begreppet ”det postindustriella samhället” att serviceproduktion har blivit vanligare än industriell produktion. Det medför en omvärdering av kunskaper och egenskaper, och omstrukturerar således inte bara ekonomin utan även samhällets stratifieringssystem. Se D. Bell, *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. New York, 1976.

⁴⁰ S. Holmberg och L. Weibull, ”Ljusnande framtid”, i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Ljusnande framtid: SOM-undersökningen 1998*. Göteborg, 1999, s 24.

⁴¹ S. Holmberg, *Välja parti*. Stockholm, 2000, s 141.

⁴² Denna förändring kan även observeras på en makronivå: BNP:s årliga tillväxt ökade från 1,1 procent 1996 till 2,0 procent 1997, 3,0 procent 1998 och 3,8 procent 1999. Eurostat, *Statistics in focus. Population and social conditions*.

Arbetslöshet

Arbetslöshetsnivån anses ofta vara särskilt viktig i detta sammanhang, givet den frustration och sociala oro som föds ur en omfattande arbetslöshet. Tabell 2, som summerar arbetslöshetsnivån i tretton västeuropeiska länder mellan 1992 och 2000, visar emellertid avsaknaden av ett starkt, entydigt samband mellan arbetslöshetsnivån och förekomsten och styrkan av RHP-partier. Finland (som saknade framgångsrika RHP-partier under 1990-talet) hade högst arbetslöshet av länderna i tabellen, medan Österrike – där Europas mest framgångsrika RHP-parti skördar stora framgångar – hade lägst arbetslöshet. Om vi jämför Sverige med de länder där det finns framgångsrika RHP-partier ser vi att arbetslösheten i Sverige var lägre än i Italien, Frankrike och Belgien, men högre än i Danmark och Österrike. Vi vet också att den svenska arbetslösheten ökade dramatiskt i början av 1990-talet: från 3 procent 1990⁴³ till 5,8 procent 1992 och 9,9 procent 1993 (se Tabell 2). Men även här har situationen, som tabellen nedan visar, förbättrats sedan 1998.

TABELL 2. Arbetslösheten i Europa, 1992–2000

	Medel	2000								
	92-00	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	(jan.)
Spanien	20,1	18,5	22,8	24,1	22,9	22,2	20,8	18,8	15,9	15,1
Finland	13,8	13,0	17,7	17,9	16,6	14,6	12,7	11,4	10,2	10,2
Frankrike	11,6	10,4	11,7	12,3	11,6	12,4	12,3	11,8	11,3	10,5
Italien	11,2	9,0	10,3	11,4	11,9	12,0	12,0	11,9	11,3	11,2
Irland	10,8	15,4	15,6	14,3	12,4	11,7	9,9	7,6	5,7	5,0
Belgien	9,2	7,3	8,9	10,0	9,9	9,7	9,4	9,5	9,0	8,7
Tyskland	8,5	6,6	7,9	8,4	8,2	8,9	9,9	9,4	8,7	8,5
Sverige	8,5	5,8	9,9	9,8	9,2	9,6	9,9	8,3	7,2	6,6
England	8,0	10,1	10,4	9,6	8,8	8,2	7,0	6,3	6,1	5,9
Danmark	6,9	9,2	10,1	8,2	7,1	6,8	5,6	5,2	5,2	5,0
Portugal	5,8	4,2	5,7	7,0	7,3	7,3	6,8	5,2	4,5	4,3
Nederländerna	5,3	5,6	6,6	7,1	7,0	6,3	5,2	4,0	3,3	2,7
Österrike	4,1	-	-	-	3,8	4,3	4,4	4,5	3,7	3,6

Källa: Eurostat, Eurostatistics. Data for short-term economic analysis. European Commission. 8–9/2000, s 57; Eurostat, Eurostatistics. Data for short-term economic analysis. European Commission. 12/1996, s 57. För Österrike baseras medelvärdet på perioden 1995–2000.

Då vi vet att unga väljare är överrepresenterade bland RHP-partiernas väljare är det motiverat att anta att ungdomsarbetslösheten är av särskild betydelse för framväxten av RHP-partier. Tabell 3, som summerar arbetslöshetssiffrorna för personer yngre än 25 år, uppvisar dock samma mönster som ovan. Det är i själva verket ännu svårare att upptäcka ett starkt, entydigt samband mellan ungdomsarbetslöshet och förekomsten och styrkan av RHP-partier. Vi ser också att medeltalet för den svenska ungdomsarbetslösheten låg på 17,0 procent för perioden 1992–2000, att den nådde en topp på 22,6 procent 1993 och 1994 och stannade på en nivå över 20 procent till 1997. Det fanns alltså även med avseende på denna förklaringsfaktor förutsättningar för framväxten av ett svenskt RHP-parti. Detta gällde även efter det att ny demokrati försvann ur rampljuset 1994.

Vi har alltså sett att Sverige inte var något undantag med avseende på ekonomisk kris och arbetslöshet under 1990-talet. Vi har sett att sambandet mellan arbetslöshet och förekomsten och

European Commission. Theme 3–4/1999, s 4.

⁴³ S. Holmberg och L. Weibull, ”Ljusnande framtid”, s 24.

styrkan av RHP-partier är synnerligen svagt, om det ens existerar. Vi såg emellertid också att den svenska ekonomiska situationen var som sämst under början och mitten av 1990-talet. Försämringen av den svenska ekonomin, samt ökningen av arbetslöshetsnivån, var också som mest dramatisk under perioden 1991–1994, då ny demokrati redan fanns representerad i den svenska riksdagen. Väljarstödet för ny demokrati sjönk dock i opinionsundersökningarna redan från och med hösten 1992.⁴⁴ Detta faktum kan heller inte förklara varför inget nytt RHP-parti växte sig starkt under de följande åren, innan ekonomin började återhämta sig på allvar.

TABELL 3. Arbetslösheten i Europa för ungdomar under 25 år

	Medel									
	92-00	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 (jan.)
Spanien	36,7	34,6	43,4	45,0	42,5	41,9	38,9	35,4	29,5	27,9
Italien	32,0	27,1	30,4	32,3	33,2	33,5	33,1	33,8	32,7	31,8
Finland	30,6	32,6	41,8	42,2	38,2	28,0	25,2	23,5	21,4	22,5
Frankrike	26,3	23,3	27,3	29,0	27,3	29,1	29,2	26,3	23,6	21,5
Belgien	22,7	16,2	21,8	24,2	24,4	23,2	23,1	23,1	24,7	23,5
Sverige	17,9	13,6	22,6	22,6	19,4	20,5	20,6	16,6	13,6	12,0
Irland	16,9	24,4	25,2	22,8	19,5	18,2	15,4	11,3	8,3	6,9
England	15,2	16,7	17,9	17,0	15,9	15,5	14,2	13,6	13,0	12,7
Portugal	12,8	10,1	12,9	15,1	16,6	16,8	15,1	10,6	9,0	9,3
Danmark	10,3	12,7	13,8	11,0	10,1	10,6	8,4	7,9	9,7	8,5
Nederländerna	9,4	8,5	11,1	11,4	11,6	11,7	9,5	8,0	7,2	5,4
Tyskland	8,9	6,4	7,9	8,7	8,8	10,0	10,8	9,9	9,0	8,9
Österrike	5,8	-	-	-	5,6	6,2	6,7	6,4	5,0	4,7

Källa: Eurostat, Eurostatistics. Data for short-term economic analysis. European Commission. 8–9/2000, s 58; Eurostat, Eurostatistics. Data for short-term economic analysis. European Commission. 12/1996, s 58. För Österrike baseras medelvärdet på perioden 1995–2000.

Invandring, främlingsfientlighet och rasism

Sverige är sedan länge ett invandrarland, dvs. fler människor har invandrat än utvandrat, och den utomeuropeiska invandringen ökade under 1970-, 1980- och 1990-talen. Statistiken visar vidare att det genomsnittliga antalet asylansökningar var 29 per 1000 invånare i Sverige under perioden 1990–1999, vilket kan jämföras med 18 i Belgien, 16 i Österrike, 5 i Frankrike och 1 i Italien.⁴⁵ Som Kitschelt tidigare har visat kan alltså inte invandringen i sig själv förklara framväxten av framgångsrika RHP-partier.⁴⁶ Sverige är heller inte mindre präglad av det multikulturella samhället än de flesta andra västeuropeiska länder.⁴⁷

Invandringsfrågans framträdande roll, samt det faktum att en majoritet, eller närapå, i de flesta västeuropeiska länder hyser främlingsfientliga attityder,⁴⁸ har dock varit viktiga faktorer och

⁴⁴ J. Rydgren, ”Ny demokratis uppgång”; SCB, *Statistiska meddelanden. Partisympatiundersökningen (PSU)*. Stockholm, maj 1994.

⁴⁵ J. Rydgren och J. Van Holsteyn, ”Why not? Interpreting radical Right populism in the light of deviant cases”, uppsats presenterad vid Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, 24 oktober 2001.

⁴⁶ H. Kitschelt, *The Radical Right in Western Europe*, s 62.

⁴⁷ I detta sammanhang skall begreppet ”multikulturellt samhälle” endast förstås som den faktiska förekomsten av multi-etniska grupper.

⁴⁸ H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*, s 103; EUMC, *Attitudes towards Minority Groups in the European Union. A Special Analysis of the Eurobarometer 2000 Survey*. Wien, 2001.

katalysatorer för framväxande RHPpartier.⁴⁹ Man skulle till och med kunna säga att den mer eller mindre latent främlingsfientligheten möjliggjorde ett framgångsrikt användande av RHPpartiernas mest effektiva strategi: att utpeka syndabockar för alla tänkbara sociala problem. Med andra ord, även om man inte bör se RHP-partierna som enfrågepartier som bara driver (anti-)invandringsfrågan⁵⁰ utgör ändå främlingsfientligheten dessa partiers sine qua non. Även om inte alla väljare med främlingsfientliga attityder röstar på RHP-partier, så har nästan alla väljare som röstar på ett sådana partier främlingsfientliga attityder.⁵¹

Som vi kan se i Tabell 4 var under 1990-talet en majoritet av de svenska väljarna positiva till att minska antalet flyktingar. Denna opinion nådde en topp på 65 procent 1992, men har stadigt sjunkit sedan dess. Data från International Social Survey Programme visade emellertid att svenska väljare 1995 var ungefär lika främlingsfientliga som övriga västeuropeiska väljare. Svenska väljare var mer benägna än genomsnittet att instämna med påståendet ”invandrare orsakar kriminalitet”, och lika benägna som den genomsnittliga västeuropeiska väljaren att instämna med påståendet ”invandrare tillför ingenting till ekonomin”. En undersökning från EUMC i Wien ger vid handen att situationen var likartad år 2000.⁵²

TABELL 4. Attityder gentemot flyktingar och invandrare, 1990–1999

Andel som instämmer (%)	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96	-97	-98	-99	-00
Det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar	61	56	65	59	56	56	54	54	50	46	43
Det bor för många flyktingar i Sverige	—	—	—	52	—	—	—	48	—	40	—
Jag skulle inte vilja att en anhörig *gifte sig med en invandrare	—	—	—	25	—	—	—	18	—	—	17

Källa: M. Demker, ”Attityder till flyktingar: unga pojkar och unga flickor på var sin sida”, i S. Holmberg och M. Gilljam (red.), *Det Nya samhället: SOM-undersökningen 1999*. Göteborg, 2000, s 62–63; M. Demker, ”Minskat flyktingmotstånd – svår marknad för främlingsfientlig politik”, i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Land, du välsignade? SOM-undersökningen 2000*, Göteborg, 2001, s 74.

Den upplevda betydelsen av invandringsfrågan ökade under 1980-talet och 1990-talet i flertalet västeuropeiska länder.⁵³ Som Tabell 5 visar nådde denna utveckling en topp i Sverige 1993, då 25 procent av väljarna ansåg att invandringsfrågan var en av de tre viktigaste frågorna för dagen i Sverige. Den politiska betydelsen av invandringsfrågan minskade under senare delen av 1990-talet. Efter en valrörelse som kom att handla mycket om medborgarskap och invandrare ökade emellertid invandringsfrågans betydelse ånyo under 2002: enligt preliminära data från valundersökningen nämnde var tredje väljare invandringsfrågan som en av de viktigaste frågorna.

TABELL 5. De viktigaste politiska frågorna, 1987–1998 (%)

Fråga	-87	-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96	-97	-98	-99	-00
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15
Invandrings-/flyktingfrågan	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12

Källa: S. Holmberg och L. Weibull, ”Land, du välsignade?” i S. Holmberg och L. Weibull (red.),

⁴⁹ H. Kitschelt, *The Radical Right in Western Europe*, s 103 och 276.

⁵⁰ C. Mudde, ”The single-issue party thesis: Extreme right parties and the immigration issue”, *West European Politics*, 22 (3): 182–197.

⁵¹ Se N. Mayer, *Ces Français qui votent FN*. Paris, 1999; J. Rydgren, *The Populist Challenge*.

⁵² J. Rydgren och L. Van Holsteyn, ”Why not?”, EUMC, *Attitudes Towards Minority Groups*, s 37–40.

⁵³ J. Solomos och J. Wrench ”Race and racism in contemporary Europe”, i J. Wrench och J. Solomos (red.) *Racism and Migration in Western Europe*. Oxford, 1993, s 4.

Land, du välsignade?, s 9. Väljarna ombads att ange högst tre frågor som de såg som de viktigaste i dagens Sverige.

Som tidigare nämndes leder inte förekomsten av främlingsfientliga attityder automatiskt till framväxten av ett RHP-parti. Det räcker inte heller med att invandringsfrågan ses som viktig och framträdande, den måste också ses som en politiskt viktig fråga. Detta innebär att den först måste politiseras, dvs. ”översättas” till politiska termer. Även om en fråga är politiserad till viss del om den ses som viktig av både de politiska aktörerna och väljarna, är den politiserad fullt ut först då den påverkar deras politiska beteende.⁵⁴ Med denna definition har invandringsfrågan inte varit fullt politiserad i Sverige. Som vi kan se av Tabell 6 har invandringsfrågan inte varit speciellt viktig för de svenska väljarnas val av parti, möjligen undantaget 1991, då ny demokrati växte fram.⁵⁵ Det återstår att se huruvida årets valrörelse, där vi såg en fördjupad politisering av invandringsfrågan bland de politiska aktörerna (och inte minst i medierna), också medförde en fördjupad politisering bland väljarna.

TABELL 6. Väljarnas viktigaste frågor för riksdagsvalen 1979–1998

Fråga	1979	1982	1985	1988	1991	1994	1998
Sysselsättning	18	29	25	5	23	41	34
Välfärd/socialpolitik/sjukvård	4	12	19	15	22	21	28
Pensioner/äldrevård	5	8	8	9	20	9	17
Skatter	17	8	20	19	18	9	17
Ekonomi	9	14	14	8	20	30	14
EU	0	0	0	1	10	14	6
Invandrings- och flyktingfrågor	0	0	1	2	8	5	3
Lag och ordning	1	1	0	1	3	1	2

Källa: S. Holmberg, *Välja parti*, s 114. Väljarna ombads att ange om det fanns en eller flera frågor som kunde anses som viktiga för deras val av parti. Röstkolkarna är emellertid inte inräknade i denna statistik.

Det kan vara intressant att jämföra dessa siffror med de franska väljarna, för vilka invandringsfrågan har varit av mycket stor politisk betydelse de senaste femton åren. Mellan 1986 och 1997 uppgav mellan 22 och 32 procent av de franska väljarna att invandringsfrågan var av central betydelse för deras val av parti eller presidentkandidat.⁵⁶

Vi har alltså funnit att andelen väljare som delar främlingsfientliga och invandringskritiska attityder är ungefär lika stor i Sverige som i andra västeuropeiska länder. Även om den invandringskritiska opinionen har sjunkit tillbaka sedan början av 1990-talet anser över 40 procent av väljarna att det vore en bra idé att ta emot färre flyktingar i Sverige. Invandringsfrågan har emellertid inte varit en lika viktig och betydande politisk fråga – i betydelsen att den påverkar hur väljarna röstar – som i länder där framgångsrika RHP-partier har vuxit fram.⁵⁷ Efter 1994 års val

⁵⁴ J. Rydgren, *The Populist Challenge*, kapitel 2 och 6. Se även A. Campbell, P. E. Converse, W. E. Miller och D. E. Stokes, *The American Voter*. New York, 1960, s 29–32.

⁵⁵ Dessa resultat är i linje med Oscarssons argument att den främlingsfientliga konfliktdimensionen var svag i Sverige under åren 1979 och 1996. H. Oscarsson, *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattning av konflikstrukturen i partisystemet 1956–1996*. Göteborg, 1998, s 273–275.

⁵⁶ M. A. Schain, ”L’impact du Front national sur le système politique français”, i P. Perrineau (red.) *Les croisés de la société fermée. L’Europe des extrêmes droit*. Paris, 2001. Vidare nämnde 35 procent av de franska väljarna att ”lag och ordning”, en annan av RHP-partiernas centrala frågor, var av direkt betydelse för deras val av parti. P. Perrineau, *Le Symptôme Le Pen*, s 178.

⁵⁷ Det är dock inte självklart i vilken riktning kausaliteten rör sig. Det finns mycket som tyder på att dessa frågor blir

har invandringsfrågan praktiskt taget försvunnit från listan över de frågor som påverkar väljarnas val av parti – med en reservation för 2002 års riksdagsval, där data ännu inte finns tillgängliga. Det finns mycket som tyder på (jmf Tabell 6) att den ekonomiska krisen i Sverige ledde till en ökad betydelse av traditionella frågor om den politiska ekonomin och välfärdsstaten snarare än till ökad politisk betydelse för sociokulturella frågor, såsom invandring och ”lag och ordning”.⁵⁸

Den EU-kritiska opinionen

Jag kommer i detta avsnitt att diskutera betydelsen av EU, och i synnerhet folkomröstningen 1994. Vi vet från tidigare studier att många RHP-partier har lyckats använda det omfattande EU-motståndet som ett sätt att attrahera väljare, främst genom att knyta samman EU-motståndet med nationalism, främlingsfientlighet och protektionism.⁵⁹ Dessutom har det hävdats att erfarenheten av en folkomröstning i sig kan underlätta framväxten av framgångsrika RHP-partier.

Enligt Andersen och Bjørklund kan erfarenheten av folkomröstningar skapa förutsättningar för uppkomsten av RHP-partier på grund av att de tenderar att gå på tvärs med partiloyaliteter och etablerade politiska skiljelinjer. Detta kan leda till ökat politiskt misstroende och, inte minst, till att banden mellan väljarna och de etablerade partierna försvagas.⁶⁰ De danska och norska framstegspartierna växte båda fram 1973, strax efter folkomröstningarna om medlemskap i EG. I Sverige hölls inte någon sådan folkomröstning, eftersom Sverige inte hade ansökt om medlemskap, vilket enligt Andersen och Bjørklund delvis förklarar varför det inte uppstod någon svensk motsvarighet till dessa partier under 1970-talet. Sedan dess har det som bekant hållits folkomröstningar i Sverige både under 1980-talet (om kärnkraften) och 1990-talet (om EU). Efter folkomröstningen om kärnkraftens vara eller icke vara 1980 uppstod miljöpartiet och vann riksdagsrepresentation åtta år senare, vilket verkar stödja Andersen och Bjørklunds hypotes. Folkomröstningen om medlemskap i EU 1994 har dock inte haft någon sådan effekt. Hur kan det komma sig?⁶¹

Enligt min mening finns det fyra, delvis sammanhängande, huvudorsaker till detta. För det första hade en alternativ politisk dimension, som delvis inbegrep en populistisk dimension, redan etablerats i Sverige. För det andra hade frågor om invandring och nationell identitet en nedtonad roll i valkampanjen som föregick folkomröstningen. För det tredje var valrörelsen relativt modest och nedtonad. För det fjärde, delvis som ett resultat av de tre första faktorerna, kunde andra

---

politiskt betydelsefulla först efter – och kanske även på grund av – att RHP-partier redan har vuxit fram. Se J. Rydgren, ”Mesolevel reasons for racism and xenophobia. Some converging and diverging effects of radical right populism in France and Sweden”, *European Journal of Social Theory*, 6 (1): 45–68.

⁵⁸ Varför detta inträffade ligger utanför denna artikels frågeställning. En möjlig anledning är arbetarrörelsens starka ställning i Sverige. En annan är att de borgerliga partiernas maktövertagande 1991, som följde på en uttalat ideologisk valkampanj (”En ny start för Sverige”) sammanföll med den ekonomiska krisens början. Då regeringen för första gången i modern svensk politisk historia leddes av en högerpolitiker, och då regeringen inledningsvis försökte implementera sin privatiserings- och avregleringspolitik, blev vänstern, inte minst socialdemokratin, det naturliga opinionsalternativet.

⁵⁹ T.ex. det franska Front National och det österrikiska FPÖ. Se P. Perrineau, *Le Symptôme Le Pen*. Det finns emellertid även RHP-partier som har försökt att vinna röster med en EU-positiv politik, i synnerhet under 1980-talet. Ny demokrati var t.ex. för ett svenskt medlemskap i EG. Sverigedemokraterna är dock, i likhet med de flesta samtida RHP-partier, uttalade motståndare till EU.

⁶⁰ J. G. Andersen och T. Bjørklund, ”Structural changes”; J. G. Andersen och T. Bjørklund, ”*Radical Right-Wing Populism in Scandinavia*”, s 194.

⁶¹ EU-frågan blev aktuell redan 1990–1991, då socialdemokraterna plötsligt ändrade inställning i frågan (vilket meddelades i september 1990) och lämnade in ansökan i juli 1991. M. Gill-jam och S. Holmberg, *Väljarna inför 90-talet*. Stockholm, 1993, s 13. Det är dock svårt att tro att denna händelse påverkade framväxten av ny demokrati, eftersom även de var positivt inställda till ett svenskt medlemskap.

partier – främst vänsterpartiet och miljöpartiet, men också centerpartiet – fånga upp huvudparten av de EU-kritiska väljarna.

Enligt Oscarsson uppkom alternativa konfliktdimensioner som en följd av att kärnkraften (under 1970-talet), miljön (under 1980-talet) och EU (under 1990-talet) kom att få en viktig plats i den politiska diskussionen.⁶² Dessa konfliktdimensioner hade en hel del gemensamma drag. De placerade t.ex. alla vänsterpartiet, miljöpartiet och centerpartiet på samma sida, och socialdemokraterna, moderaterna och folkpartiet på andra sidan.⁶³ Det fanns även ideologiska likheter mellan dessa tre olika konfliktdimensioner. I samtliga ställdes småskalig produktion mot storskalig, och centralisering av produktion, makt och beslutsfattande ställdes mot decentralisering. Tillspetsat skulle man kunna säga att det i dessa konfliktdimensioner fanns inslag av rädsla inför förändringar och nymodigheter, såväl som inslag av en revolt mot det politiska etablissemangen.⁶⁴ Dessa aspekter utmärker även populismen, vilket innebär att det fanns en begynnande populistisk konfliktdimension i Sverige. Det faktum att det har funnits politiska aktörer djupt rotade i denna nisch har emellertid medfört ett begränsat utrymme för framväxten av ett nytt populistiskt parti.⁶⁵

För det andra var frågor som kunde relateras till främlingsfientlighet och nationalism av liten betydelse i kampanjen inför EU-omröstningen. Man kan också se att även om främlingsfientliga väljare som förväntat var mer benägna att rösta nej till EU-medlemskapet, så var sambandet väldigt svagt. Inte heller nationalism hade någon större inverkan på hur väljarna röstade i folkomröstningen.⁶⁶

För det tredje var valkampanjen inför folkomröstningen relativt nedtonad, och inbegrep inga större, omstörtande kontroverser. Faktum är att den var lugnare än en valrörelse inför ett vanligt riksdagsval. Det saknades riktigt stora, organiserade manifestationer avsedda att mobilisera ja- eller nejväljare – det var endast några få större torgmöten, det var färre valaffischer än i ett riksdagsval, det var praktiskt taget inga större TV-debatter, och inte minst var det ovanligt få kontroversiella uttalanden från ledande politiker och andra opinionsbildare.⁶⁷ Man kan därför förmoda att den svenska folkomröstningen om medlemskap i EU inte medförde samma dramatiska brott mot de etablerade partilinjerna, eller uppluckring av etablerade partilojaliteter, som man har kunnat skönja på andra håll i Västeuropa.⁶⁸

För det fjärde kunde miljöpartiet och vänsterpartiet locka till sig de flesta rörliga EU-kritiska

⁶² H. Oscarsson, ”EU-dimensionen”, i M. Gilljam och S. Holmberg (red.), *Ett knappt ja till EU*. Stockholm, 1996.

⁶³ De förstnämnda tre partierna var emot kärnkraft och EU, och har traditionellt setts som partier som prioriterar miljön framför den ekonomiska tillväxten. De sistnämnda tre intar motsatta ståndpunkter i dessa frågor. Miljöpartiet uppstod dock inte förrän på 1980-talet, och efter 1991 bör även kristdemokraterna räknas in i den sistnämnda gruppen.

⁶⁴ H. Oscarsson, ”EU-dimensionen”, s 246.

⁶⁵ Detta aktualiserar timingens betydelse för sociala och politiska processer. I vilken ordning saker inträffar spelar stor roll, som förespråkare för den historisk-institutionella inriktningen har hävdad. Se t.ex. A. Papakostas, *Arbetarklassen i organisationernas värld*. Stockholm, 1995; S. Steinmo, K. Thelen och F. Longstreth (red.), *Structuring Politics. Historical Institutionalism in Comparative Analysis*. Cambridge, 1992. I Sverige bröts den traditionella ekonomiska höger– vänster-dimensionen upp av kärnkraftsfrågan (även om detta på sätt och vis förebådades av studentrörelsen och relaterade rörelser under slutet av 1960-talet), vilket medförde att en alternativ konfliktdimension skapades. Denna strukturerades i sin tur partipositioner och väljarorienteringar för frågor som skulle hamna i fokus längre fram i tiden.

⁶⁶ H. Oscarsson, ”EU-dimensionen”, s 254–255.

⁶⁷ P. Esaiasson, ”Kampanj på sparlåga”, i M. Gilljam och S. Holmberg (red.), *Ett knappt ja till EU*. Stockholm, 1996, s 35.

⁶⁸ En indikator på detta är att endast 37 procent av väljarna kunde ange rätt position (ja eller nej till EU) för samtliga sju riksdagspartier. Detta kan jämföras med kärnkraftsomröstningen 1980, då 66 procent av väljarna kunde ange alla partiernas positioner. H. Oscarsson, ”EU-dimensionen”, s 239.

väljarna. Bara 9 procent av miljöpartiets väljare ställde sig bakom ett svenskt medlemskap, medan 82 procent var emot. På ett liknande sätt var bara 10 procent av vänsterpartiets väljare positiva till ett EU-medlemskap, medan 79 procent var emot.⁶⁹ Detta är logiskt med tanke på att väljarna såg dessa två partier som de mest EU-kritiska. Då de ombads att placera in de olika partierna på en skala som löpte från 0 (mycket negativ inställning till EU) till 10 (mycket positiv inställning till EU) fick miljöpartiet ett medelvärde på 1,1, vänsterpartiet 1,6, centerpartiet 5,3, kristdemokraterna 6,3, folkpartiet 7,1 och moderaterna 9,4.⁷⁰ Miljöpartiet och vänsterpartiet ökade också kraftigt sitt stöd i opinionsundersökningarna i samband med EU-omröstningen: vänsterpartiet ökade från cirka 4 procent till nästan 13 procent mellan 1993 och 1995, och miljöpartiet ökade från 3 till 12 procent under ungefär samma period.⁷¹

Vi kan sammanfattningsvis konstatera att den svenska folkomröstningen om medlemskap i EU inte bidrog till att skapa gynnsamma förutsättningar för framväxten av ett RHP-parti. Vi skall emellertid inte bortse från möjligheten att EU-frågan kan få ökad betydelse igen i framtiden (t.ex. i samband med en EMU-omröstning), och att ett framväxande RHP-parti (eventuellt sverigedemokraterna) kan komma att utnyttja detta. När de europeiska väljarna 1998 fick frågan huruvida EU hade haft positiva effekter för det egna landet, var de svenska väljarna mest benägna att svara nej.⁷² EU-motståndet lever alltså ännu, och man kan förmoda att många väljare som är motståndare till EU inte delar miljöpartiets och vänsterpartiets övriga politik och grundläggande värderingar, och därför skulle kunna tänka sig att stödja ett framväxande EU-kritiskt (radikal)-högerparti.⁷³

Politiskt missnöje och alienering

Även politiskt missnöje och alienering har utpekats som viktiga orsaker till framväxten av RHP-partier. De anses vara den viktigaste negativa faktorn, i bemärkelsen att politiskt missnöje stöter bort väljare från de etablerade partierna och därigenom frigör resurser för nya partier.⁷⁴ Politiskt missnöje och alienering kan vara av både direkt och indirekt betydelse, genom att dels utgöra grunden för politiskt protest, en grundläggande förutsättning för uppkomsten av alla typer av protestpartier, dels frigöra väljarna från de etablerade partierna, vilket kan anses vara en av förutsättningarna för att det skall uppstå ett nytt parti överhuvudtaget. I detta hänseende är den sjunkande graden av partiidentifikation, samt det minskade klassröstandet, av särskild betydelse.

Det har i alla tider, i alla kända demokratier, funnits människor som har varit missnöjda med det politiska systemet och dess institutioner.⁷⁵ Omfattningen och djupet av detta missnöje har emellertid inte varit konstant. Under de senaste decennierna har förtroendet för politikerna och de politiska institutionerna minskat i flertalet västeuropeiska demokratier. I en studie av Västeuropa, USA och Japan konstaterar Robert Putnam och hans kolleger att förtroendet för politiker har minskat i 12 av 13 länder. På samma gång har allmänhetens förtroende för parlamentet minskat i 11 av 14 länder.⁷⁶ Som vi kan se i Tabell 7 åtnjuter de politiska institutionerna lägst förtroende av

⁶⁹ R. Lindahl, "Missnöjda EU-medlemmar", i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Ett missnöjt folk? SOM-undersökningen 1996*. Göteborg, 1997, s 165.

⁷⁰ H. Oscarsson, "EU-dimensionen", s 244.

⁷¹ SCB, Statistiska meddelanden. Partisymptiundersökningen, maj 2002. Både partierna har emellertid sjunkit tillbaka sedan dess.

⁷² R. Lindahl, "Mångtydig EU-opinion", i S. Holmberg och L. Weibull (red.) *Ljusnande framtid*, s 374.

⁷³ Jmf. A. Widfeldt, "Scandinavien", s 499.

⁷⁴ Jmf. J. Rydgren, *The Populist Challenge*, kapitel 7.

⁷⁵ Y. Mény och Y. Surel, *Par le peuple, pour le peuple. Le populisme et les démocraties*, 2000, s 23.

⁷⁶ R. D. Putnam, S. J. Pharr och R. J. Dalton, "Introduction: What's troubling the trilateral democracies?", i S. J. Pharr och R. D. Putnam (red.), *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries?*. Princeton,

alla samhällliga institutioner. Av de politiska institutionerna åtnjuter de politiska partierna i särklass lägst förtroende.

TABELL 7. Förtroende för samhällliga institutioner i Europa, 1998

Andelen med förtroende för (%)	EU	Frankrike	Tyskland	Italien	England
Regeringen	37	37	29	27	46
Parlamentet	40	38	35	29	46
De politiska partierna	16	12	13	13	18
Kyrkan	50	36	47	55	54
Det juridiska systemet	43	36	50	31	48
Fackföreningarna	38	36	39	29	36
Pressen	40	51	42	34	15
Radio	63	62	62	49	67
TV	56	46	59	42	65

Källa: Y. Mény och Y. Surel, *Par le peuple*, s 159. Data hämtade från 1998 års Eurobarometer.

I detta avseende är Sverige inget undantag. Faktum är att förtroendet för politiska institutioner har sjunkit mer i Sverige sedan slutet av 1960-talet än i flertalet andra västeuropeiska länder.⁷⁷ Man skall emellertid komma ihåg att det svenska förtroendet för politiska institutioner var exceptionellt högt innan dess att nedgången inleddes, det var i själva verket bland de högsta i världen.⁷⁸

Idag har dock svenska väljare lågt förtroende för politiska institutioner. Som vi kan se i Tabell 8 är de politiska institutionerna även i Sverige de minst förtroendeingivande.

Det är inte heller så att svenska väljare är mer nöjda än andra västeuropeiska väljare med hur demokratin fungerar. Som vi kan se i Tabell 9 är de svenska väljarna betydligt mindre nöjda än de danska väljarna och ungefär lika nöjda eller missnöjda som de franska eller österrikiska väljarna.

TABELL 8. Förtroende för politiska institutioner i Sverige 1996 och 2000

Institution	Mycket stort	Ganska stort	Varken/eller	Ganska litet	Mycket litet
	1996	2000	1996	2000	1996
Riksdagen	3	2	16	25	39
Regeringen	2	3	16	24	35
Kommunstyrelserna	2	2	13	18	40
Politiska partier	-	1	-	11	-

Källa: S. Holmberg och L. Weibull, "Förtroendets fall", i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Ett missnöjt folk?*, s 81; S. Holmberg och L. Weibull, "Förtroendefall?" i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Land, du välsignade?*, s 29.

TABELL 9. Tillfredsställelse med demokratin, våren 1996

Land	Mycket eller ganska nöjd (%)
Danmark	84
Irland	70
Nederländerna	64
Finland	63

2000, s 19.

⁷⁷ T. Möller, Politikens meningslöshet. *Om misstro, cynism och utanförskap*. Malmö, 2000, s 52.

⁷⁸ S. Holmberg och L. Weibull, "Förtroendets fall", i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Ett missnöjt folk?*, s 79.

England	61
Tyskland (västra)	57
Sverige	55
Österrike	53
Spanien	52
Frankrike	51
Portugal	49
Belgien	45
Tyskland (östra)	39
Italien	20

Källa: S. Holmberg, ”Svenska folket är så där nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige”, i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Ett missnöjt folk? SOM-undersökningen 1996*. Göteborg, 1997, s 338. Väljarna blev tillfrågade om de på det hela taget var mycket nöjda, ganska nöjda, inte särskild nöjda eller inte alls nöjda med hur demokratin fungerade (i deras land).

Det är vidare ett faktum att de svenska väljarnas missnöje med politikerna och med hur demokratin fungerar har ökat under de senaste decennierna. Andelen väljare som instämde i påståendet ”riksdagen bryr sig inte mycket om vad vanliga väljare tycker och tänker” ökade från 46 procent 1968 till 60 procent 1982 och 75 procent 1998. På liknande sätt ökade andelen väljare som instämde med påståendet ”partierna är intresserade av väljarnas röster, inte av deras åsikter” från 37 procent 1968 till 60 procent 1982, 68 procent 1991 och 75 procent 1998.⁷⁹

De svenska väljarna är alltså minst lika missnöjda med de politiska institutionerna – i synnerhet de politiska partierna – och med politikerna som väljarna i länder där väljarmässigt framgångsrika RHP-partier har vuxit fram. Från detta faktum kan man dra två slutsatser: För det första att ett omfattande folkligt politiskt missnöje inte är ett tillräckligt villkor för att förklara framväxten av RHP-partier, även om det kan vara en viktig del av en sådan förklaring. För det andra att det kan finnas förutsättningar för att sverigedemokraterna eller något annat svenskt RHP-parti växer sig starkare i en nära framtid. Även om vissa indikatorer pekar på att en sådan situation var mer akut kring mitten av 1990-talet verkar det fortfarande finnas stor potential för partier som är villiga och kapabla att mobilisera proteströstare.

Sjunkande partiidentifikation och minskad klassröstning

Som tidigare nämnts är partiidentifikation och klassröstning två viktiga indikatorer på politisk stabilitet. Begreppet ”partiidentifikation” används för att beteckna den individuella väljarens känslomässiga band till ett visst politiskt parti.⁸⁰ Även om detta slags identifikation kan variera i styrka antar man vanligtvis att partiidentifikation är en relativt stabil faktor i ett politiskt systems röstningsmönster. För att hårdra det något skulle man kunna säga att väljare med stark partiidentifikation alltid röstar på det parti de identifierar sig med, om ingenting extraordinärt inträffar.

⁷⁹ S. Holmberg, *Välja parti*, s 34. Även om förtroendet för politiker och politiska institutioner minskar både i Sverige och annorstädes är stödet fortfarande mycket högt för demokratiska principer. Se P. Norris, ”Introduction: The growth of *Critical Citizens*”, i P. Norris (red.) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Government*. Oxford, 1999. 1994 uppgav 93 procent av de svenska väljarna att demokrati är den ideala styrelseformen. Övriga västeuropeiska länder återfinns på ungefär samma nivå (mellan 74 och 93 procent), utom Irland och Nordirland. Det folkliga stödet för demokratin som ”idé” eller ”ideal” är ännu starkare, och varierar mellan 93 och 99 procent. R. J. Dalton, ”Political support in advanced industrial societies”, i P. Norris (red.), *Critical Citizens*, s 70; H-D. Klingemann, ”Mapping political support in the 1990s: A global analysis”, i P. Norris (red.), *Critical Citizens*, s 44.

⁸⁰ A. Campbell, P. E. Converse, W. E. Miller och D. E. Stokes, *The American Voter*.

Partiidentifikation har traditionellt spelat stor roll för väljarnas beteende. Det är möjligt att de flesta väljares röstningsbeteende fortfarande bestäms av partiidentifikation. Antalet väljare med stark partiidentifikation har dock minskat i Västeuropa de senaste decennierna,⁸¹ även i Sverige. Andelen väljare med stark partiidentifikation minskade från 53 procent 1960 till 34 procent 1982, 21 procent 1991 och 19 procent 1998.⁸² Detta har även fått till följd att de svenska väljarna har blivit alltmer rörliga. Andelen väljare som bytte parti från ett val till ett annat var 30,7 procent mellan valen 1994 och 1998, vilket kan jämföras med 20,2 procent mellan valen 1985 och 1988. Även andelen väljare som anger att de bestämmer sig för hur de skall rösta först under valrörelsen har ökat: från 40 procent 1988 till 57 procent 1998.⁸³

Även klassröstning är en relativt stabil faktor då man vill förklara väljarbeteende. Man talar i regel om klassröstning då människor som tillhör samma sociala klass statistiskt sett röstar på samma sätt. Det antas vara ett resultat av deras gemensamma intressen, som har sin grund i gemensamma socioekonomiska levnadsvillkor.⁸⁴

Klassröstningen, mätt i Alford's index, har generellt minskat i Västeuropa, som vi kan utläsa av Tabell 10. Den svenska klassröstningen var dock ovanligt hög innan nedgången tog sin början, och den är fortfarande jämförelsevis hög. Det bör även noteras att nedgången inte har fortsatt under 1990-talet. Vidare är klassröstningen fortfarande hög för arbetarväljarna, även om den minskade något under 1990-talet. Av metallarbetarna röstade 75 procent på antingen socialdemokraterna eller vänsterpartiet i valet 1998. För övriga arbetare var andelen 63 procent.⁸⁵

TABELL 10. Klassröstning (mätt i Alford's index)

	1945–1960	1961–1970	1971–1980	1981–1990
Österrike	–	29,3	28,3	18,3
Belgien	–	25,4	17,9	16,4
England	37,3	38,3	24,3	23,4
Danmark	39,8	52,0	28,1	20,9
Finland	48,4	50,2	36,9	35,7
Frankrike	24,4	18,3	17,0	11,7
Tyskland	36,0	24,8	14,9	13,4
Italien	26,6	14,5	17,8	13,1
Holland	14,0	14,7	21,8	15,5
Norge	52,5	32,0	33,8	20,5
Sverige	51,0	40,7	37,3	32,7

Källa: P. Nieuwbeerta, ”The democratic class struggle in postwar societies. Traditional class voting in twenty countries, 1945–1990”, i T. N. Clark och S. M. Lipset (red.), *The Breakdown of Class Politics. A Debate on Post-Industrial Stratification*. Baltimore, 2001, s 126. Indexet beräknas genom att ta skillnaden mellan andelen arbetare (metallarbetare) som röstar på vänsterpartierna och andelen icke-arbetare som röstar på dessa partier.

Detta är av vikt då vi vet från tidigare studier att arbetarklassväljare är överrepresenterade bland RHP-partiernas väljare.⁸⁶ Samtidigt är dock andelen röstkolkare hög bland arbetarväljarna: 26

⁸¹ R. D. Putnam, S. J. Pharr och R. J. Dalton, ”Introduction”, s 17.

⁸² S. Holmberg, *Välja parti*, s 41.

⁸³ S. Holmberg, *Välja parti*, s 19–22.

⁸⁴ Se t.ex. P. Nieuwbeerta och D. Graf, ”Traditional class voting in twenty postwar societies”, i G. Evans (red.), *The End of Class Politics? Class Voting in Comparative Context*. New York, 1999.

⁸⁵ S. Holmberg, *Välja parti*, s 65–66.

⁸⁶ Jmf. J. Rydgren, *The Populist Challenge*; H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*.

procent av metallarbetarna, 23 procent av de övriga arbetarna och hela 40 procent av de arbetslösa avstod från att rösta i 1998 års riksdagsval.⁸⁷

Man kan därför konstatera att Sverige inte är något undantag vad gäller partiidentifikation. När det gäller klassröstning är bilden emellertid inte lika entydig. Även om klassröstningen har minskat även i Sverige ligger den fortfarande på en ganska hög nivå, framför allt hos arbetarväljare. Detta faktum kan motverka uppkomsten av ett svenskt RHP-parti. Vidare indikerar den relativt vanliga klassröstningen, tillsammans med det faktum att den svenska fackföreningsanslutningen är EU:s högsta,⁸⁸ att det fortfarande finns en relativt stark känsla av klasstillhörighet i Sverige. Faktum är att andelen arbetare som identifierade sig med arbetarklassen var något högre 1995 än 1980 (53,6 procent).⁸⁹ Detta tyder på att de ”traditionellt givna och upprätthållna kollektiva identiteterna” inte har eroderat och försvunnit i Sverige i den utsträckning som Betz menar.⁹⁰ Hur är det då med den ”nya underklass” som enligt Betz har vuxit fram som ett resultat av den strukturella övergången från en industriell till en postindustriell ekonomi? Är det inte främst inom de gamla, väl etablerade yrkena som känslan av klasstillhörighet, och kanske även klasslojalitet, finns kvar? Det är möjligt, och i sådana fall är det troligt att en betydande del av den ”nya underklassen” återfinns bland röstskolkarna (vilket bland annat indikeras av den extremt höga andelen röstskolkare bland de arbetslösa). Det är därför möjligt att de svenska väljarna i den ”nya underklassen” hitintills har valt sorti snarare än protest som reaktion på sin ökade marginalisering.⁹¹ Man skall dock inte bortse från möjligheten att ett framväxande protestparti (t.ex. ett RHP-parti) skulle kunna ändra på denna situation.

Jag vill också understryka att för en betydande del av väljarna påverkar varken klasstillhörighet eller partiidentifikation röstbeteendet. Dessutom röstar en ökande andel av väljarna inte överhuvudtaget, inte minst bland väljargrupper som i andra länder har varit särskilt benägna att stödja RHP-partier, såsom arbetare, arbetslösa och ungdomar under 30 år. I anslutning till 1998 års riksdagsval uppgav 18 procent av metallarbetarna och 21 procent av de lägre tjänstemännen att de saknade partipreferenser.⁹² Detta pekar mot att det kan finnas utrymme för uppkomsten av ett nytt parti, möjligen ett RHP-parti, speciellt med tanke på att 52 procent av röstskolkarna (jämfört med 43 procent av samtliga väljare) uppgav att de tyckte att vore en bra idé att ”ta emot färre flyktingar i Sverige”.⁹³ Detta innebär att cirka 10 procent av väljarna i 1998 års riksdagsval både var röstskolkare och hyste invandringskritiska attityder, vilket skulle kunna vara en nisch för ett

⁸⁷ S. Holmberg, *Välja parti*, s 68 och 100. Andelen röstskolkare var också betydligt högre bland unga väljare. I 1998 års riksdagsval avstod 28 procent av väljarna som var yngre än 21 år och 25 procent av väljarna som var 22–30 år från att rösta. S. Holmberg, *Välja parti*, s 82.

⁸⁸ B. Ebbinghaus och J. Visser, ”A comparative profile”, i B. Ebbinghaus och J. Visser (red.), *The Societies of Europe. Trade Unions in Western Europe since 1945*. London, 2000; A. Kjellberg, ”Sweden”, i B. Ebbinghaus och J. Visser (red.), *The Societies of Europe*.

⁸⁹ P. Sohlberg och H. Leiulfstrud, ”Social ojämlikhet, sociala klasser och strukturperspektiv”, i T. Goldberg (red.) *Samhällsproblem*, Lund, 2000, s 54.

⁹⁰ H-G. Betz, *Radical Right-Wing Populism*, s 29. Sveriges exceptionellt höga klassröstning kan delvis ha historiska orsaker. Lipset har t.ex. påvisat att konfliktstrukturens komplexitet, som är historiskt given, är av stor betydelse. I länder som Frankrike och Belgien har det alltid funnits andra viktiga konfliktdimensioner (religion, etnicitet, stadslandsbygd) som har gått på tvärs mot klasslojaliteterna. Den ekonomiska konfliktdimensionen minskade i betydelse snabbare i dessa länder. Sverige har däremot historiskt sett haft en relativt enkel konfliktstruktur, där den ekonomiska dimensionen har dominerat stort och klasslojaliteterna alltid har varit starka. P. Mair, S. M. Lipset, M. Hout och J. H. Goldthorpe, ”Critical commentary: Four perspectives on the end of class politics?”, i G. Evans (red.) *The End of Class Politics?*, s 313.

⁹¹ Jmf. A. O. Hirschman, *Sorti eller protest. En fråga om lojaliteter*. Stockholm, 1972.

⁹² S. Holmberg, *Välja parti*, s 45.

⁹³ S. Holmberg, *Välja parti*, s 133.

svenskt RHP-parti.

Så varför inte i Sverige? Även om bilden har varit mångtydig, har flera av de faktorer som hittills presenterats pekat mot att det finns – och, kanske ännu mer, har funnits – en potentiell nisch för framväxten av ett väljarmässigt starkt RHP-parti även i Sverige. För att närma oss ett mer heltäckande svar på frågan måste vi förflytta oss från politikens efterfrågan sida, som hittills har diskuterats, mot dess utbudssida. Jag tror i likhet med Herbert Kitschelt att graden av konvergens i den politiska rymden, som kommer att diskuteras nedan, till stor del påverkar möjligheten att nya partier skall uppstå. En annan viktig faktor är hur övriga politiska aktörer, t.ex. andra politiska partier samt massmedia, agerar. Slutligen kan man inte bortse från möjligheten att befintliga men icke-etablerade RHP-partier har misslyckats med att utnyttja eventuella befintliga nischer. Dessa två faktorer kommer att diskuteras kortfattat i sammanfattningen.

Konvergens i den svenska partirymden?

Graden av konvergens i den politiska rymden är av betydelse av två anledningar. För det första för att det kan skapa uppfattningen att alla etablerade partier ”är likadana”, att det inte finns några reella skillnader mellan dem.

Denna uppfattning kan i sin tur spä på det folkliga politikermissstroendet och därigenom göra väljarna mer mottagliga för RHP-partiernas budskap att den ”politiska klassen” är degenererad och inte företräder folkets intressen. För det andra kan en konvergens också vara av direkt betydelse. Om man i likhet med den spatiala teorin antar att väljarna röstar på det parti som ligger närmast deras egen position i den politiska rymden, som är konstruerad av attitydskalor, leder en konvergens till uppkomsten av nischer inom vilka ett nytt parti kan skapas.⁹⁴

Det har därför visst förklaringsvärde att kunna konstatera att den svenska politiska rymden hittills inte har utmärkts av någon större konvergens. När de svenska väljarna ombads att ange de olika partiernas position på en höger– vänster-skala (där ytterpositionen till vänster var 0 och till höger 10), fick moderaterna 8,9 i valen 1979 och 1982, 9,0 1985, 8,9 1988, 8,7 1991, 8,8 1994 och 8,9 1998. Vänsterpartiet fick konsekvent mellan 0,9 och 1,4 mellan 1979 och 1998.⁹⁵ Med den här metoden kan man emellertid inte veta vad väljarna lägger för betydelse i begreppen ”höger” och ”vänster”. Det finns anledning att förmoda att de huvudsakligen baserar denna distinktion på partiernas position på den ekonomiska skalan. Samtidigt vet vi dock att den sociokulturella attitydskalan (med frågor om nationalitet och nationalism, invandring, abort, lag och säkerhet, etc.) har större betydelse för uppkomsten av RHP-partier.⁹⁶ Det är därför synd att vi med dessa data inte kan utesluta att det finns eller har funnit en konvergens avseende denna attitydskala.⁹⁷ Det finns dock indikatorer på att den sociokulturella konfliktdimensionen har spelat en underordnad roll för de svenska väljarnas val av partier.⁹⁸

⁹⁴ A. Downs, *An Economic Theory of Democracy*. New York, 1957; G. Sjöblom, *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund, 1968.

⁹⁵ S. Holmberg, *Välja parti*, s 124.

⁹⁶ Jmf. P. Perrineau, *Le Symptôme Le Pen*; J. Rydgren, *The Populist Challenge*.

⁹⁷ Det finns vissa indikationer på att en sådan konvergens kan föreligga (eller åtminstone förelåg i samband med 1998 års riksdagsval). När väljarna tillfrågades om sina attityder till ”det multikulturella samhället”, hade moderaternas väljare ett genomsnitt på 58 (på en skala där 0 är lika med ”mycket dåligt” och 100 är lika med ”mycket bra”), centerpartisterna hade 59, socialdemokraterna hade 60, kristdemokraterna hade 61, vänsterpartisterna hade 65, miljöpartisterna 71 och folkpartisterna 73. S. Holmberg, *Välja parti*, s 134. Detta indikerar att det skulle kunna finnas en nisch för partier som anser att det multikulturella samhället är något dåligt.

⁹⁸ Jmf. H. Oscarsson, *Den svenska partirymden*.

Avslutande diskussion

Jag har i denna artikel diskuterat de svenska radikala högerpopulistiska partiernas relativa misslyckande, och i synnerhet anledningen till avsaknaden av nationellt väljarmässigt framgångsrika RHP-partier sedan mitten av 1990-talet. Även om bilden emellanåt har varit oklar, har det utkristalliserats några faktorer som har motverkat framväxten av ett väljarmässigt framgångsrikt svenskt RHP-parti. För det första har vi sett indikatorer på att det fortfarande finns betydande klassmedvetande och kanske även klasslojalitet i Sverige. Detta är viktigt eftersom det tyder på att etablerade kollektiva identiteter och lojaliteter inte har eroderat i samma utsträckning i Sverige som i andra västeuropeiska länder. Detta indikerar i sin tur att behovet av att reducera frustration och alienering genom att söka nya kollektiva identiteter – så som etniskt nationella identiteter – har varit mindre akut i Sverige. Det indikerar även att den ekonomiska konfliktdimensionen fortfarande spelar stor roll för de svenska väljarna, vilket minskar möjligheterna för ett nytt parti att vinna röster på frågor tillhörande den sociokulturella konfliktdimensionen.

För det andra har invandringsfrågan varit av relativt liten betydelse för de svenska väljarna. Även om många har sett den som en viktig fråga har den haft lite inflytande på deras val av parti. I Sverige ledde den ekonomiska krisen, och den höga arbetslöshet som följde med den, till en tilltagande vänstervind inom den ekonomiska konfliktdimensionen snarare än till ökad vind i seglen för auktoritära och främlingsfientliga åsikter.⁹⁹ För det tredje har graden av konvergens i den politiska rymden varit mycket liten i Sverige. Moderaterna har konsekvent setts som ett reellt högeralternativ, vilket har motverkat bilden av att de etablerade partierna inte skulle skilja sig åt sinsemellan.

Jag har emellertid även funnit tecken på att det kan finnas utrymme för sverigedemokraterna eller något annat svenskt RHP-parti att växa sig starkare i en nära framtid. För det första finns det en omfattande folklig främlingsfientlighet och ett invandringsmotstånd även i Sverige, även om det har minskat de senaste åren. Invandringsfrågan, som hittills varit av liten betydelse, fick ökad betydelse i årets valrörelse. När det gäller invandringsfrågans politiska betydelse spelar övriga politiska aktörers agerande stor roll. Till skillnad från i många andra västeuropeiska länder (t.ex. Danmark och Frankrike) har de etablerade partierna i Sverige varit duktiga på att upprätthålla en ”retorisk cordon sanitair”. Det innebär att de etablerade partierna inte har anammat en invandrarfientlig retorik, eller explicit försökt att anamma invandrarfientliga partiers politiska program.¹⁰⁰ Under årets valrörelse förde dock både folkpartiet och moderaterna fram förslag om att villkora medborgarskap för invandrare. Språktest – och även test av kunskaper i svensk historia – är ett krav som även sverigedemokraterna länge har haft på sin politiska agenda, om än i betydligt radikalare form. Dessa förslag har förskjutit diskussionen om medborgarskap mot en betoning på (etnisk) nationell identitet, samt delvis implicerat att flyktingar och invandrare själva bär ansvar för misslyckanden att integreras i det svenska samhället. Denna diskussion medförde också att invandringsfrågan hamnade i fokus i årets valrörelse. Man skall dock betona att varken folkpartiet eller moderaterna har anammat sverigedemokraternas retorik och språkbruk, åtminstone

⁹⁹ Tecken på denna vänstervind var bland annat att andelen väljare som ställde sig positiva till en minskning av den offentliga sektorn minskade från 56 procent 1990 till 24 procent 1997. L. Nilsson, ”Opinionstrender och medieeffekter”, i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Opinionssamhället*, Göteborg, 1998.

¹⁰⁰ En av anledningarna till detta är troligen att de svenska RHP-partierna länge inte sågs som något större hot (i betydelsen att de riskerade att stjäla väljare från de etablerade partierna). Men inte heller i samband med ny demokratis uppdykande på den politiska scenen lockades de etablerade partierna att överge sin retoriska cordon sanitair, även om delar av invandringspolitiken skärptes 1993 och 1996. Även om detta möjligen delvis var ett uttryck för en önskan att stävja en främlingsfientlig opinion, och därigenom indirekt hängde ihop med ny demokratis genombrott, så skedde det mer i det tysta.

inte på riksplanet.¹⁰¹

I ett läge där etablerade partier använder RHP-partiernas budskap och retorik kan invandringsfrågans betydelse komma att öka markant. Dessutom tenderar en sådan utveckling att leda till ökad legitimitet för RHP-partierna, vilket underlättar för dem att skapa och upprätthålla en tillräckligt respektabel fasad.¹⁰² Även massmedia spelar en stor roll i detta sammanhang. Ett framväxande RHP-parti, och det politiska budskap det representerar, kan ses som spektakulärt och därför bedömas som journalistiskt intressant. Därför kan det ges större medial uppmärksamhet än vad som är politiskt – och nyhetsmässigt – motiverat. Man har kunnat skönja sådana tendenser i svenska massmedier sedan Le Pens framgångar i det franska presidentvalet under våren 2002,¹⁰³ även om de varit relativt nedtonade jämfört med i de flesta andra västeuropeiska länder.

Andra tecken på att det kan finnas en nisch för RHP-partier även i Sverige är att missnöjet med politiker, partier och andra politiska institutioner är stort även i Sverige och utgör en grogrund för partier som vill och kan mobilisera proteströster. Dessutom har andelen partiidentifierade väljare sjunkit, vilket har frigjort resurser för nya politiska partier. Även andelen röstskolkare har ökat i Sverige, främst bland arbetslösa och arbetare – grupper som i andra västeuropeiska länder har varit överrepresenterade bland RHP-partiernas väljare. För det tredje kan det finnas en potential för ett RHP-parti att exploatera EU-negativa strömningar. Det är troligt att det finns väljare vars motvilja mot EU kombineras med, eller till och med baseras på, nationalistiska, främlingsfientliga och auktoritära attityder och preferenser. Dessa väljare delar inte vänsterpartiets och miljöpartiets – som hitintills mer eller mindre har lyckats monopolisera EU-motståndet – grundläggande värderingar. Dessa väljare kan därför känna sig lockade att stödja ett framväxande EU-fientligt RHP-parti.

Även om förutsättningarna för framväxten av ett väljarmässigt framgångsrikt RHP-parti var större kring mitten av 1990-talet, då den ekonomiska situationen var sämre, finns de fortfarande kvar. Att inget svenskt nationellt väljarmässigt framgångsrikt RHP-parti har vuxit fram har enligt min mening mer att göra med politikens utbudssida: delvis med bristen på konvergens i den politiska rymden, delvis med att de RHP-partier som har försökt inte har varit tillräckligt attraktiva. Sverigedemokraterna har varit det ledande svenska RHP-partiet sedan ny demokratis sammanbrott 1994. De har dock haft problem med att skapa en tillräckligt respektabel fasad, dvs. att övertyga väljarna om att de är emot de etablerade partierna men inte emot demokratin i sig. Annorlunda uttryckt har sverigedemokraterna misslyckats med ”anti-politiska etablissemangstrategin”.¹⁰⁴ Så länge ett parti ses som anti-demokratiskt har det inga chanser att attrahera proteströster, och ytterst små chanser att undkomma politisk marginalisering – åtminstone så

¹⁰¹ Moderaternas Per Unckel fick dock kritik för att han inte tillräckligt kraftfullt tog avstånd från de främlingsfientliga och ibland även rasistiska uttalanden som gjordes av moderata kommunalpolitiker (inspelade med dold kamera) i TV:s Uppdrag granskning.

¹⁰² J. Rydgren, ”Mesolevel reasons”.

¹⁰³ Ett exempel är att sverigedemokraterna fick flera minuters intervjuetid i Aktuellt dagen efter det franska presidentvalets första omgång. Ett annat exempel handlar om rubriksättning. I en artikel på DN Debatt (7 juli 2002) presenterade Integrationsverkets Andreas Carlgren en rapport som till nio tiondelar handlade om att svenskarna hade blivit mer toleranta till ”det multikulturella samhället”. Rubriksättaren tar emellertid fasta på den sista tiondelen, och rubriken lyder ”Tre av tio är för invandrarkritiskt parti”. Även folkpartiledaren Lars Leijonborgs beslut att debattera med sverigedemokraterna i TV:s Agenda medförde att det svenska RHP-partiet fick större medial belysning än vad som var politiskt motiverat.

¹⁰⁴ A. Schedler, ”Anti-political-establishment parties”, *Party Politics*, 2 (3): 291–312. En av and-ledningarna till detta är, som sagt, att de etablerade partierna i Sverige har varit relativt duktiga på att upprätthålla ett retoriskt cordon sanitaire.

länge som en överväldigande majoritet av väljarna sluter upp bakom demokratin som idé. Den relativa framgången i årets lokalval kan dock ge sverigedemokraterna ökade möjligheter till ett större genombrott även på riksplanet. För det första kan det ge partiet en ökad politisk synlighet. Det faktum att de finns representerade med mandat i större kommuner som Malmö och Helsingborg kan leda till större synlighet. Med fler mandat ökar också möjligheten för politiska kontroverser med den politiska omgivningen, vilket tenderar att locka till sig mediebevakning. Även den andra punkten, legitimitet, är beroende av de övriga partiernas agerande. I ett läge där de etablerade partierna lockas till samarbete med ett RHP-parti legitimeras dess budskap i väljarnas ögon, och möjligheten till ett framgångsrikt användande av ”anti-politiska etablissemangstrategin” ökar. För det tredje ökar möjligheterna för att missnöjda, invandrarkritiska politiker från de etablerade partierna skall hoppa över till sverigedemokraterna, politiker som med sin rutin skulle bidra med att ge partiet ökad organisatorisk stadga.¹⁰⁵ Slutligen medför sverigedemokraternas resultat i riksdagsvalet att de fortsättningsvis har rätt till partistöd.

Låt oss gå vidare till artikelns andra syfte, att kritiskt undersöka validiteten av de faktorer som enligt tidigare forskning förklarar framväxten av väljarmässigt framgångsrika RHP-partier. Vi har sett att varken postindustriell ekonomi, ekonomisk kris, hög arbetslöshet, invandring, främlingsfientliga attityder, omfattande politiskt missnöje, erfarenhet av folkomröstning, eller ett proportionellt valsysteem är tillräckliga villkor för framväxten av väljarmässigt framgångsrika RHP-partier – inte ens om man kombinerar dem alla. Samtidigt kan naturligtvis några av dessa faktorer vara nödvändiga villkor.

Samtidigt pekar denna studie på betydelsen av att undersöka politikens utbudssida, t.ex. konvergens i den politiska rymden, liksom den skiftande betydelsen av politiska frågor, t.ex. invandringsfrågan, och olika konfliktdimensioner. Det är främst bland dessa faktorer som vi finner förklaringen till att Sverige utgör ett undantag.

En viktig slutsats man kan dra utifrån dessa resultat är att man alltid bör vara försiktig med att använda de förklaringsfaktorer som nämndes ovan på ett deterministiskt sätt. Som vi har sett är flertalet av dem även uppfyllda i så kallade negativa fall (Sverige i det här fallet). Några av dem, som arbetslöshet, har i själva verket visat sig vara synnerligen dåliga förutsägelseverktyg. Även om jag inte vill hävda att Betz och Kitschelts teorier är falsifierade i en popperiansk mening, har de visat sig vara alltför vaga och ofullständiga. Man måste lägga större möda på att rangordna de olika förklaringsfaktorerna, dvs. bestämma vilka som är nödvändiga och vilka, om några, som också är tillräckliga. Enligt min mening är det lönlöst att söka efter en enskild förklaringsfaktor. Vi bör i stället söka efter den rätta kombinationen, och specificera på vilket sätt de olika faktorerna hänger ihop och genom vilka mekanismer de verkar.

För att en sista gång återvända till de olika förklaringsfaktorer som har diskuterats ovan skulle jag vilja hävda att i första hand politiserad främlingsfientlighet och i andra hand etnisk nationalism är de två viktigaste ”positiva” efterfrågerelaterade faktorerna, medan politiskt missnöje är den viktigaste ”negativa” efterfrågerelaterade faktorn. Om bara den sistnämnda faktorn är uppfylld kan ett RHP-parti vinna framgång som protestparti. Om denna faktor inte kombineras med

¹⁰⁵ Dessa tre punkter underlättade Front Nationals väljarmässiga genombrott. Partiet hade lokala framgångar 1982 och 1983. I staden Dreux valde den traditionella borgerligheten, UDF och RPR, att inleda valsamverkan med Front National. Detta ledde till ökad synlighet och legitimitet för Front National, som lyckades slå igenom stort i 1984 års val till Europaparlamentet. I samband med detta lockades även missnöjda politiker från RPR och UDF över till partiet, bland dessa Bruno Mégret. Se J. Rydgren, *The Populist Challenge*. Vad som talar mot en liknande utveckling i Sverige är framför allt att partipiskan är mer effektiv hos de etablerade partierna i Sverige än hos deras franska motsvarigheter, de är bättre på att se till att lokalavdelningarna följer riksdirektiven.

politiserad främlingsfientlighet och etnisk nationalism kommer partiets väljarstöd emellertid sannolikt att urholkas efter hand. För att väljarna skall stanna kvar i det ”nya” protestpartiet krävs att de upplever att det finns en ”positiv” anledning att göra det.

Inte ens om den ”rätta” blandningen av politiserad främlingsfientlighet, etnisk nationalism och politiskt missnöje föreligger uppstår väljarmässigt framgångsrika RHP partier per automatik. För detta krävs att det finns aktörer som har viljan och kapaciteten att utnyttja förutsättningarna. Misslyckanden på denna nivå är inte sällsynta. För att lyckas krävs en del resurser, strategisk skicklighet samt ideologisk sofistikerad. Försöken att lyckas påverkas också av hur andra politiska aktörer agerar – media och de etablerade partierna spelar en avgörande roll. Vidare finns möjligheten att RHP-partierna misslyckas med att skapa en bild av att vara tillräckligt distanserade från öppet rasistiska och anti-demokratiska grupperingar och organisationer.

Mer om högerextremismen i Sverige

[Svensk högerextremism](#) (med många artiklar)

[Debatt om fascism](#) (med bl a flera artiklar och recensioner med anknytning till svenske journalisten Henrik Arnstads omskrivna bok ”Älskade fascism”).

Se även Lauri Karvonen, [Fascismen i Europa](#), som ger en ganska kortfattad men ändå bra översikt över mellankrigstidens fascistiska rörelser i Europa. Viktigt att känna till när man diskuterar dagens högerextremism / högerpopulism (som inte alltid är fascistisk)..